

FE'LNING MAJHUL SHAKLI VA UNING STILISTIK VAZIFASI

Xasanova Dilsora Baxtiyor qizi

*Oriental universiteti filologiya va tillarni
o'qitish (arab tili) yo'nalishining bakalavr
bosqichi 3-kurs talabasi*

Fayziyev Shamsuddin Sadriddinovich

*Oriental universiteti Tillar-1
kafedrasida stajyor-o'qituvchisi*

Annotatsiya. Arab tilida fe'l tizimi juda rivojlangan bo'lib, uning muhim bo'limlaridan biri — majhul nisbat (المبني للمجهول) hisoblanadi. Majhul nisbat yordamida harakat kim tomonidan bajarilgani aytilmaydi yoki bu ma'lumot muhim bo'lmaganda qo'llanadi. Ushbu maqolada arab tilidagi fe'lning majhul nisbati (الفعل المبني للمجهول) tushunchasi, tuzilishi va uning stilistik vazifalari haqida so'z yuritiladi. Majhul nisbatning o'tgan va hozirgi zamonda qanday yasalishi misollar bilan izohlanadi. Maqola arab tili grammatikasini o'rganayotgan o'quvchi va talabalar uchun qisqa va tushunarli ma'lumot beradi.

Kalit so'zlar: Fe'l (فعل), Majhul nisbat (المبني للمجهول), O'tgan zamon (الماضي), Hozirgi zamon (المضارع), Faol nisbati (المبني للمعلوم), stilistika.

Abstract. In the Arabic language, the verb system is highly developed, and one of its important sections is the passive voice (المبني للمجهول). The passive voice is used to describe an action without mentioning the performer; in other words, it does not specify who carried out the action, or this information is considered unimportant. This article discusses the concept of the passive verb (الفعل المبني للمجهول) in Arabic, its structure, and its stylistic functions. It also explains how the passive voice is formed in the past and present tenses, providing simple examples. The article offers brief and clear information for learners and students studying Arabic grammar.

Keywords: Verb (فِعْل), Passive Voice (الْمَبْنِي لِلْمَجْهُول), Past Tense (الْمَاضِي), Present Tense (الْمُضَارِع), Active Voice (الْمَبْنِي لِلْمَعْلُوم), Stylistics (الأسلوبية).

Fe'l – bu tilshunoslikda harakat, holat yoki jarayonni bildiradigan so'z turidir. Arab tilida ham fe'l (فِعْل) — bu harakatni, holatni yoki sodir bo'lgan voqeani bildiradigan so'z turkumidir. Fe'l uch yoki to'rt undoshdan tashkil topgan bo'ladi. Arab leksikasining aksariyat so'zlari fe'l so'z turkumidan hosil qilingan. Har qaysi fe'l bobining o'tgan va hozirgi-kelasi zamon shakli mavjud⁷⁵.

O'tgan zamon fe'li (الْمَاضِي) – o'tgan zamonda bo'lib o'tgan ish-harakat yoki holatni ifodalaydi. Masalan: كَتَبَ – “yozdi”, قَرَأَ – “o'qidi”.

Hozirgi-kelasi zamon (الْمُضَارِع) — hozir yoki kelajakda bo'ladigan harakatni ifodalaydi. Masalan: يَكْتُبُ – “yozyapti/yozaadi”, يَقْرَأُ – “o'qiyapti/o'qiyadi”.

Fe'lning foili ko'p vaqt zikr etilsada, ba'zi vaqt zikr etilmay qoladi. Buning zikr etilmasligi qaysidur vaqt ma'lum bo'lmaganligidan va yana qaysidir vaqt boshqa sabab bo'lishi mumkin. Foil zikr etilishi yoki zikr etilmasligi jihatdan fe'l ikki turlidir⁷⁶.

Ma'lum nisbat (الْمَبْنِي لِلْمَعْلُوم) – arab tilida fe'lning faol nisbat shakli bo'lib, bunda harakatni bajarayotgan shaxs (fa'il) ma'lum bo'ladi va gapda ochiq yoki yashirin holda keladi.

Majhul nisbat (الْمَبْنِي لِلْمَجْهُول) – bu fe'lning shunday grammatik shakli, unda harakatni bajaruvchi (فاعل – fa'il) aytilmaydi yoki noma'lum bo'ladi. Majhul nisbatda e'tibor ishning o'ziga, uning bajarilganiga qaratiladi, lekin bajaruvchi tilga olinmaydi. Masalan: aniq (ma'lum) nisbat: كَتَبَ الطَّالِبُ الرِّسَالَةَ – “Talaba xatni yozdi”. Bu yerda talaba bajaruvchi sanaladi. Majhul nisbat: كُتِبَتِ الرِّسَالَةُ – “Xat yozildi”. Bajaruvchi aytilmagan, e'tibor xatning yozilganiga qaratilgan.

Arab tilida majhul fe'l maxsus unli o'zgarishlar orqali yasaladi.

I bob fe'li majhul nisbatining o'tgan zamoni har uch shakldagi fe'llardan فُعِلَ vaznida hosil bo'ladi⁷⁷. Masalan: كَتَبَ – “Yozdi”, كُتِبَ – yozildi. سَمِعَ – “eshitdi”, سُمِعَ

⁷⁵ Mirqobil Xasanov, Muborak Abzalova. “Arab tili darslari” o'quv qo'llanmasi. T-2006. 66-b.

⁷⁶ San'atulloh Bekpo'lat “Mabdaus sarf” sarf asoslari. T-2013. 21-b

⁷⁷ Ne'matulloh Ibrohimov, Muhammad Yusupov. Arab tili grammatikasi 1-jild. T-1997. 81-b.

– “eshtildi”.

Majhul nisbatning shaxs-sonda tuslanishi aniq nisbatdagi fe’ning tuslanishidan farq qilmaydi. Buni misolda ko‘rib chiqamiz.

كُتِبَ - (mz) yozildi fe’lining o‘tgan zamon tuslanishi

Ko‘plik	Ikkilik	Birlik	Shaxs-son
كُتِبْنَا	كُتِبْنَا	كُتِبْتُ	Muzakkar 1-shaxs Muannas
كُتِبْتُمْ	كُتِبْتُمَا	كُتِبْتَ	Muzakkar 2-shaxs Muannas
كُتِبْتُمْ	كُتِبْتُمَا	كُتِبَتْ	Muzakkar 2-shaxs Muannas
كُتِبُوا	كُتِبَا	كُتِبَ	Muakkar 3-shaxs Muannas
كُتِبْنَ	كُتِبَا	كُتِبَتْ	Muannas

I bob hozirgi-kelasi zamon fe’lining majhul nisbati يُفْعَلُ vaznida hosil bo‘ladi⁷⁸.

Masalan: يُفْهَمُ – “tushuniladi” fe’lining hozirgi – kelasi zamon tuslanishi:

Ko‘plik	Ikkilik	Birlik	Shaxs-son
يُفْهَمُ	يُفْهَمُ	يُفْهَمُ	Muzakkar 1-shax Muannas
يُفْهَمُونَ	يُفْهَمَانِ	يُفْهَمُ	Muazakkar 2-shaxs Muannas
يُفْهَمُونَ	يُفْهَمَانِ	يُفْهَمِينَ	Muannas
يُفْهَمُونَ	يُفْهَمَانِ	يُفْهَمُ	Muzakkar 3-shaxs Muannas
يُفْهَمُونَ	يُفْهَمَانِ	يُفْهَمُ	Muannas

Shuni ta’kidlash kerakki, majhul nisbat shakllari esa harakatning sub’ektsiz

⁷⁸ Ne’matullo Ibrohimov, Muhammad Yusupov. Arab tili grammatikasi 1-jild. T-1997. 96-b.

yoki noma'lum shaxs tomonidan bajarilganligini ko'rsatib, nutqda boshqa semantik va stilistik effektlarni yaratadi.

Majhul nisbat nafaqat grammatik hodisa, balki kuchli stilistik vosita hamdir. Uning asosiy stilistik vazifalari quyidagilar:

Birinchidan, rasmiy uslubda betaraflik yaratadi. Arab tilida majhul fe'l (passiv shakl) ishlatilganda, gapda ish bajargan shaxs ko'rinmaydi. Bu til vositasi ayniqsa rasmiy nutqda, hujjatlarda, chiqishlarda, xabarlarda juda muhim. **سَلِّمَ الْوَثِيقَةُ** "hujjat topshirildi"

Ikkinchidan, matnda obyektivlikni kuchaytiradi. Harakatga e'tibor qaratadi, shaxsni yashiradi. Majhul fe'lning asosiy maqsadi – ishning bajarilgani yoki natija muhim. "Eshik yopildi" – bu yerda "kim yopdi" emas, "eshik yopilgan" degan natija muhim. **أُغْلِقَ الْبَابُ** "eshik yopildi".

Uchinchidan, badiiy uslubda tasviriylilik yaratadi. Bu usul voqeaning ta'sirchanligini oshiradi. Badiiy matnlarda muallifning asosiy maqsadi – tasvir yaratish, voqeani his qildirish, o'quvchini voqea ichiga olib kirishdir. Majhul nisbat bunaqa holatda juda qulay vosita. **سَمِعَ صَوْتُ مُثِيرٍ مِنْ دَاخِلِ الْبَيْتِ** "Uy ichidan qiziq tovush eshitildi".

To'rtinchi, Shaxsni ko'rsatmaslik imkonini beradi. Ba'zan gapda kim ish qilganini aytish kerak bo'lmaydi chunki, kim qilgani muhim bo'lmaydi yoki harakatning o'zi muhim bo'ladi. **حُلَّتِ الْمَشْكَالَةُ** "muammo hal qilindi".

Fe'lning majhul nisbati arab tili grammatikasining muhim qismi bo'lib, u nafaqat grammatik ahamiyatga, balki keng stilistik imkoniyatlarga ham ega. Majhul shakl rasmiy uslubda betaraflik yaratadi, matnda obyektivlikni kuchaytiradi, badiiy uslubda tasviriylilik yaratadi, shaxsni ko'rsatmaslik imkonini beradi. Shuning uchun ham u rasmiy, ilmiy va badiiy matnlarda tez-tez uchraydi. Majhul nisbati to'g'ri qo'llash nafaqat arab tilni boshqa tillarni ham yanada boy, ifodali va aniq qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirqobil Xasanov, Muborak Abzalova. "Arab tili darslari" o'quv qo'llanmasi. T-2006. – 66 b.

2. San'atulloh Bekpo'lat. "Mabdaus sarf" – sarf asoslari. T-2013. – 21b.
3. Ne'matullo Ibrohimov, Muhammad Yusupov. Arab tili grammatikasi 1-jild. T-1997. – 81-96 b.
4. Mustafo G'olayiniy. Jome' ad-durus al-arabiyya. – Bayrut: Dar Muassasati ar-Rislati Nashirun, 2010. – 187 b.
5. NOSIR AL-MUTARRIZIY MEROSIDA TARJIMA NAZARIYASI VA DIDAKTIKASI: "RISALATUN FIN-NAHV" ASARI VA ZAMONAVIY TARJIMA TA'LIMI INTEGRATSIYASI. (2025). *SCIENCE TIME*, 3(5), 150-155. <https://doi.org/10.66345/stj.v3i5.4640>
6. Jo'rayeva, M. A. "SHARHI MULLO" A RARE SOURCE.
7. Fatilloev, M. (2025). "MU'JAMU-L-UDABO" DA MOVAROUNNAHR OLIMLARI HAQIDA MA'LUMOT. *Oriental Journal of Philology*, 5(3), 645-654.
8. Raximjonov, M. (2023). Al-Farg 'oniyning falakiyot haqidagi qarashlari. *Alfraganus*, (2 (2)), 28-33.
9. Nugmanovich, R. M. Methods of Working on the Text in Uzbek Language Lessons. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(10), 234-237.
10. Tursunaliyeva, M. A. (2025). OGHIYNING "GULSHANI DAVLAT" ASARIDA HAMD VA NA'T QISMLARINI BERILISHI. *Oriental Journal of Philology*, 5(3), 618-627.
11. Fatilloev, M., & Sh, S. (2020). Linguopoetic Analysis Of The Arabic Lexical Unit "Malak" In The Epic "Hayrat Ul-Abrar" By Alisher Navai. *THE AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE AND EDUCATION INNOVATIONS* *Учредители: The USA Journals*, 2(9), 493-498.
12. Xodi o'g'li, M. I. (2025, October). SAIDBEK HASANOV TAHLILIDA O'ZBEK MUMTOZ ADABIYOTINING ZAMONAVIY TALQINI. In *Conferences* (Vol. 1, No. 2, pp. 360-363).
13. Raxmonov, A. K. (2025). *Manbalar asosida Mitarriziy va Mutarriz ilmiy faoliyatining o'rganilishi*. *Til va adabiyot.uz*, (12), 247–248.